

І.І. Судақ

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ
КАНАДСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ**

У статті висвітлено особливості формування та реалізації зовнішньої політики Канадської Федерації. Досліджено вплив низки внутрішніх і зовнішніх чинників на формування зовнішньополітичних засад у Канаді. Визначено основні напрями зовнішньополітичного курсу Канадської Федерації, а саме: взаємини зі Сполученими Штатами Америки, європейський та азійський напрями.

Ключові слова: Канадська Федерація, Сполучені Штати Америки, Європа, зовнішня політика, відносини.

Основоположним принципом канадської зовнішньої політики є гарантування спільної безпеки через створення умов толерантності й співіснування множинності культур і суспільств, тобто в концепції зовнішньої політики Канадської Федерації XXI століття наголошується на соціально-гуманітарних чинниках міжнародної безпеки, які значною мірою обумовлюються національною політичною культурою. *Найактуальнішим і найцікавішим* видається приклад зовнішньої політики Канади, який, з урахуванням специфіки геополітичних, економічних і культурних особливостей, може стати надзвичайно корисним уроком для України.

Метою дослідження є аналіз низки внутрішніх і зовнішніх чинників на формування зовнішньополітичних засад у Канаді. Для реалізації мети дослідження визначені такі *наукові завдання*: проаналізувати особливості формування та реалізації зовнішньої політики Канадської Федерації; розкрити характер

взаємин і простежити зміни у відносинах між Сполученими Штатами Америки, Європою, Азіатсько-Тихоокеанським регіоном, Російською Федерацією та Україною, з одного боку, і Канадою – з другого. Окремі аспекти дослідження знайшли своє відображення у *працях радянських дослідників* В.С. Шило, Н.Ю. Козлової; *сучасних російських науковців* С.Ю. Данилова, А.А. Мелкумова та *українського дослідника* С. Кононенка. Заслужують на увагу дослідження канадських науковців Дж. Стівенсона, К. Носсела й М. Такера, які виокремлюють певні аспекти діяльності канадської держави на зовнішньополітичній арені.

Зовнішня політика Канадської Федерації формується та реалізується під впливом низки зовнішніх і внутрішніх факторів. По-перше, це географічне положення Канади. Вона з трьох боків відмежована від решти світу океанами – Атлантичним, Тихим і Північно-Льодовитим, а з четвертого – має кордон з найсильнішою країною світу – Сполученими Штатами Америки. Океани слугують Канаді надійним захистом від іноземного вторгнення, від воєнної небезпеки загалом, а США завжди були, є і, мабуть, будуть самим дієвим фактором, який впливає на життя канадців.

Що стосується внутрішньополітичних чинників та особливостей зовнішньої політики Канади, слід зазначити, що значний вплив на ситуацію в країні справляли взаємини двох найбільших етнічних груп – англоканадців і франкоканадців. Для проведення зовнішньополітичного курсу необхідно було забезпечити схвалення основних його положень обома групами, а насправді – франкоканадцами, оскільки канадський уряд завжди підтримував інтереси англоканадців.

Своєрідність структури канадської держави була багато в чому обумовлена наявністю франкомовного Квебеку, що був об'єднаний з англоканадськими провінціями. Взаємні соціально-економічні й політичні поступки англоканадців і франкоканадців, що стали передумовою утворення домініону

Канада, були важливим чинником у відносинах між центральним і провінційними урядами в Канаді. Крім того, саме позиція Квебеку, що полягала в прагненні провінції не допустити втручання центрального уряду в справи, які належали до виняткової компетенції провінції, сприяла посиленню регіоналізму в інших провінціях. І якщо провінції англomовної Канади тривалий час майже байдуже ставились до «вторгнень» федерального центру у сферу провінційної компетенції, то Квебек від самого початку утворення домініону Канада наполегливо відстоював свої конституційні права і повноваження від посягань центру.

Квебек став першою провінцією, яка з дня заснування домініону Канада піддала критиці політику централізації влади і почала вимагати реформування Конституції. Квебекці схильні розглядати Канаду як політичний союз, що забезпечує співіснування двох культурних спільнот, які відрізняються не тільки мовою, але й етнічним походженням. Постійне приниження прав франкоканадської культури та мови стало рушійною силою процесів децентралізації Канади.

Багатоетнічний склад населення і колоніальне минуле країни – наступні характерні риси розвитку Канади. Маючи нечисельне населення і велику територію, Канада не в змозі ані освоїти її, ані підтримувати свою безпеку самостійно. Проблема освоєння територій і ресурсів розв'язується канадцами через проведення відповідної інвестиційної та імміграційної політики, а підтримувати свою безпеку Канада прагне завдяки об'єднанню зусиль з іншими державами, вступає до таких союзів і міжнародних організацій, як НАТО, ООН, ОБСЕ, ОАД. Прихильність до багатосторонніх підходів у розв'язанні міжнародних проблем і конфліктів, несприйняття в цій сфері односторонніх дій будь-якої держави, включаючи, зазвичай, і США, ще одна риса канадської зовнішньої політики [3, с. 56].

На формування зовнішньої політики Канадської Федерації впливають її основні політичні партії. Досі при владі на

федеральному рівні перебували, змінюючи одна одну, дві найстаріші партії країни – Ліберальна й Консервативна. У цілому можна стверджувати, що вони проводили єдину зовнішню політику. Разом з тим, були й винятки, один з них мав принципове значення. Ідеться про відносини зі Сполученими Штатами.

Консерватори, які на момент утворення Домініону Канада в 1867 р., були пробританською партією, до середини 1980-х років перетворилися на прихильників всеохоплюючого економічного партнерства зі Сполученими Штатами й уклали з ними угоду про вільну торгівлю (1988 р.). Ліберали, навпаки, до другої половини 1960-х років виступали за зближення зі США, насамперед у економічній і війсьній сферах, а потім почали проводити політику «третьої альтернативи», тобто стримування й уповільнення зростання впливу США на економіку та політику Канади. Зокрема, вони категорично виступали проти підписання угоди про вільної торгівлі зі США [1, с. 89].

У світовій спільноті Канадська Федерація користується репутацією прихильника політичних методів розв'язання суперечок і конфліктів між державами, а її дипломати враховують інтереси всіх сторін конфлікту. Сама Канада як держава виникла, на відміну від Сполучених Штатів, не внаслідок революції чи війни, а мирним еволюційним шляхом, унаслідок переговорів з Лондоном чотирьох колоній Великої Британії в Північній Америці, що було наслідком їхньої домовленості та взаємних компромісів. Подальший розвиток канадської державності відбувався також еволюційним шляхом, що пояснює традицію Канади розв'язувати складні внутрішньополітичні конфлікти через переговори.

Однією з основних рис політичної культури Канади, що відрізняє її від Сполучених Штатів, є міцний вплив британських традицій, а саме: відданість громадян закону. У зовнішній політиці це проявляється в прагненні Канадської Федерації домагатися розроблення та введення чітких рис міжнародних

правил політичної та торговельно-економічної взаємодії, обов'язкових для всіх держав. У поєднанні з наявністю двох офіційних державних мов – англійської та французької – ця особливість привела до унікального наслідку, дозволивши Канаді стати засновником і активним членом майже всіх важливих міжнародних і багатьох регіональних організацій, а саме: ООН, ЮНЕСКО, МВФ (Міжнародний валютний фонд), ВТО (Всесвітня торговельна організація), ОБСЄ (Організація з безпеки та співробітництва в Європі), ЄБРР (Європейський банк реконструкції та розвитку), ОАД (Організація американських держав) та інші.

У сучасному постбіполярному світі зовнішній політиці притаманна глобальна відкритість, коли зовнішньополітичні цінності й пріоритети окремої країни втрачають вузько національне і фахово-спеціалізоване звучання, постаючи частиною міжнародної політичної культури та глобального політичного іміджу цієї держави. Саме тому в сучасній світовій політиці поширеною є практика декларування власних зовнішньополітичних принципів. Так, основні завдання зовнішньої політики Канадської Федерації сформульовані в урядовій заяві «Канада у світі», що була опублікована 1995 року, досить лаконічно: сприяння процвітання та зайнятості населення, захист безпеки в межах міжнародної стабільності й поширення канадських цінностей і культури. Посадовці МЗС мали на увазі, що дипломатія Канади повинна слугувати утвердженню безпеки країни (і всього світу); сприяти добробуту національного (і міжнародного) суспільства; ґрунтуватися на гуманних цінностях канадського соціуму, пропагувати та поширювати їх у світі [6, р. 86–87].

Зовнішня політика Канади не має давніх традицій. Формально Канада отримала право на самостійне ведення зовнішньої політики лише 11 грудня 1931 року, коли було підписано Вестмінстерський статут, що був прийнятий парламентом Великої Британії. Цим статутом було змінено

формальний статус Канади з британської колонії на незалежну Канадську Федерацію, яка мала змогу будувати власні зовнішньополітичні та дипломатичні відносини з іншими країнами, хоча до 1982 р. Канада так і не отримала право вносити зміни до власної Конституції. До цього зовнішньополітична діяльність здійснювалася через Лондон. У дійсності активно й самостійно зовнішню політику Канада почала проводити тільки після закінчення Другої світової війни, яка продемонструвала небезпеку передвоєнної політики ізоляціонізму [5, с. 63].

Варто зазначити, що на момент утворення Домініону в 1867 році Канада не мала можливості мати власні зовнішні відносини з іншими країнами без участі та згоди Великої Британії, не мала права укладати та підписувати міжнародні угоди, вносити зміни до власної Конституції і навіть будь-який внутрішній законопроект міг бути відмінений урядом Британії. Але до початку ХХ століття канадці не дуже переймалися цими питаннями і майже ніхто не пропонував змінити ситуацію, що склалась. Крім того, майже не було втручання Британії у внутрішні справи Канади. Багато канадців, передусім у Квебеку, вважали, що часткова автономія під протекторатом Британії краще, ніж поглинання Сполученими Штатами.

Серед основних напрямків канадської зовнішньої політики перше місце посідають відносини зі Сполученими Штатами Америки завдяки посиленню постійного впливу США на економіку, політику й культуру Канади. Усе більше канадців виявляло невдоволення таким розвитком подій. Відображенням цього невдоволення стала перемога на парламентських виборах 1968 року Ліберальної партії на чолі з П. Трюдо. Саме уряд П. Трюдо почав проводити політику обмеження притоку американських інвестицій в економіку країни. Окрім того, П. Трюдо неодноразово виступав з критикою поведінки США на світовій арені, його зовнішньополітичні кроки не рідко йшли в розріз з курсом Білого дому.

Ситуація змінилася після приходу до влади 1984 року Консервативної партії на чолі з Б. Малруні. Консерватори не тільки відмінили всі заходи лібералів, направлені на збереження певного ступеня контролю за процесом канадо-американської інтеграції, але й всупереч своїм передвиборним заявам, пішли на підписання в 1988 році двосторонньої угоди щодо вільної торгівлі зі США. 1993 року вони пішли ще далі, підписавши тристоронню північноамериканську угоду щодо вільної торгівлі зі США і Мексикою (НАФТА). Прямим результатом угод 1988 та 1993 років стало прискорення канадо-американської інтеграції. Швидше почав зростати обсяг взаємної торгівлі, що виявилось міцним чинником успішного розвитку економіки Канади останніми роками. При цьому режим вільної торгівлі є серйозним кроком, що обмежує можливості Оттави захищати інтереси канадських виробників. Участь Канади у зовнішній коаліції на чолі зі США проти Іраку в 1998 році також можна розглядати як наслідок кабальної економічної залежності канадців від свого могутнього сусіда. В умовах зникнення «радянської загрози» Канада і Європа перестали відчувати потребу один в одному для забезпечення власної воєнної безпеки. Виведення на початку 90-х років ХХ ст. канадського контингенту зі складу сил НАТО в Європі позбавило Оттаву надієвішого чинника впливу в середині альянсу, який через це не може відігравати для Канади колишню роль протизаги США у сфері двосторонніх оборонних відносин [10, р. 132–134].

Стан взаємин із США не тільки визначає економічний добробут Канади та ступінь свободи у проведенні нею самостійної зовнішньої політики, від поведінки США багато в чому залежить існування Канади як держави. Досі Вашингтон підтримував канадські політичні кола в їхньому прагненні протистояти квебекському сепаратизму, рух, який загрожує єдності Канадської Федерації.

Іншу потенційну небезпеку єдності Канади становлять прямі наслідки економічної інтеграції із США. Канадо-

американські інтеграційні зв'язки, що діють у напрямку з півночі на південь, розривають зв'язок внутрішнього ринку Канади, який діє із заходу на схід і був економічною основою держави від моменту її утворення в 1867 році.

Прискорення та поглиблення економічної інтеграції Канади і США все наполегливіше ставить питання про перспективу їхньої політичної інтеграції, тобто про можливість поглинання Канади Сполученими Штатами, але в найближчому майбутньому такий розвиток подій є малоімовірним. У правлячих колах США не простежується помітного бажання отримати разом з багатими природними ресурсами Канади, які здебільшого і так контролюються американськими корпораціями, проблему провінції Квебек.

Другим основним напрямком зовнішньої політики Канади є відносини з Європою, з якою більшість канадців пов'язують давні історичні, політичні, економічні, мовні та культурні зв'язки. Європа залишається для Канади важливим економічним партнером. Підписавши договір про свободу вільної торгівлі із США, а потім із США й Мексикою, канадський уряд консерваторів поновив спроби своїх попередників підняти на новий рівень розвиток торговельно-економічних зв'язків Канади з Європою. Але європейців поглинали проблеми регулювання своїх власних інтеграційних процесів, а, при наявності НАФТА, розглядали Канаду як частину єдиного північно-американського торговельно-економічного блоку, і тому вважали, що домовлятися слід насамперед з його провідним складником, тобто зі США. Канадцям, яким загрозувало опинитися поза економічною віссю Вашингтон-Брюсель, нелегко вдалося влитись в їхній переговорний процес і підписати в 1990 році з Європейським Союзом Трансатлантичну Декларацію про економічне співробітництво, яка так і залишилася лише декларацією [6, р. 124–126].

Завершення «холодної війни» змусило Канаду провести вслід за США перецінку пріоритетів своєї політики в Європі і,

відкинувши хвилювання щодо європейської безпеки на другий план, досягти домовленості з Європейським Союзом щодо економічних відносин за нових умов. Тим паче, це було необхідно через те, що в Канаді постійно виникали конфлікти щодо введення європейськими партнерами різного виду обмежень і заборон на експорт канадських товарів.

США в 1995 році підписали з Європейським Союзом План дій щодо розвитку всебічного співробітництва. Що стосується Канади, то лише в 1996 році були підписані Спільна політична декларація щодо відносин Канади і Європейського Союзу і канадоєвропейський План спільних дій. Але й після того Оттаві доводилося займатися не стільки реалізацією плану, скільки пом'якшенням таких наслідків подальшої інтеграції в Європі, як введення євро та розширення самого Союзу. Одночасно Оттава наполегливо, але без помітного успіху, агітувала за створення американо-європейської північноатлантичної зони вільної торгівлі.

Відносини з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР) – третій основний напрямок зовнішньої політики Канади, що став таким порівняно недавно. До кінця 1960-х років цей регіон користувався особливою увагою канадських політиків лише в періоди виникнення загрози міжнародної безпеки. Після початку війни в Кореї уряд Канади у відповідь на наполегливе прохання адміністрації Г. Трумена направив на підтримку американських військ судно канадського ВМФ, воєнно-транспортну авіацію та наземну бригаду, що стало формою прямої участі Канади в проведенні Сполученими Штатами політики протистояння міжнародному комунізму після Другої світової війни. Разом з тим, неодноразові спроби Вашингтона домогтися від Оттави хоча б символічної воєнної підтримки американської агресії проти В'єтнаму успіхів не мали. Крім того, у Канаді знайшли захист десятки тисяч молодих американців, які не хотіли брати участь у цій авантюрі. Після

закінчення війни Канада прийняла понад 150 тисяч біженців з Південного В'єтнаму [8, р. 85–87].

Уряд П. Трюдо намагався створити противагу впливу США не тільки в Європі, але й в АТР. Першим кроком у цьому напрямку було рішення політичного характеру – визнання 1970 року Китайської Народної Республіки всупереч негативному ставленню з боку Вашингтона. При цьому канадці не приховували, що розраховують на економічні вигоди своєї появи на великому китайському ринку раніше американців. Культурна революція 1960-х років зірвала розрахунки на швидке зростання канадського експорту в Китаї.

З економічного боку головним об'єктом уваги канадців в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні була і залишається Японія. Обсяги торгівлі з нею швидко зростали і вже в 1973 році Японія стала другим торговельним партнером Канади, витіснивши з цього місця Велику Британію. Укріплення торговельно-економічних взаємин з АТР є важливим для економічного добробуту Канади. Оттава прагнула брати участь у всіх важливих регіональних організаціях – АСЕАН, АТЕС. Досягнення такої мети полегшувалось тим, що в Канаді було схоже з багатьма країнами регіону колоніальне минуле. Канада використовувала для обговорення проблем АТР щорічні наради в межах АСЕАН і так звані діалоги партнерів АСЕАН, намагаючись включити до порядку денного питання регіональної безпеки. Ці зусилля призвели до створення в 1994 році консультативного Регіонального форуму АСЕАН, де Канада, як і в інших регіональних організаціях такого виду, виступає за багатосторонні підходи до запобігання й усунення реальних і потенційних загроз в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні [6, р. 94–95].

Відносини з країнами Латинської Америки є важливим напрямом зовнішньої політики Канади. До підписання в 1993 році НАФТА, Канада не виявляла помітної активності в цьому регіоні. Її головні історичні та воєнно-політичні інтереси були в

США і Європі. Не бажаючи пов'язувати себе формальними зобов'язаннями члена великого регіонального об'єднання західної півкулі, а саме Організації Американських держав, де перевагу мають США, Канада обмежилася статусом постійного спостерігача.

Щодо російсько-канадських відносин, то міждержавні відносини між Російською Федерацією були встановлені 25 грудня 1991 року, коли уряд Канади визнав Росію як суверенну державу. Разом з тим, Канада надавала підтримку процесу демократичних перетворень у Росії, виступаючи за сприяння цьому процесу з боку Заходу, зокрема, завдяки прийняттю Росії до таких міжнародних організацій та об'єднань, як Всесвітня торговельна організація, Велика сімка, багатосторонні структури АТР. Росія та Канада успішно співпрацюють на міжнародній арені, насамперед з питань, де їхні позиції й погляди збігаються.

Обидві країни є прихильниками підходу до світових проблем сучасності на багатосторонній основі, виступають за реформу ООН, у них близькі позиції з проблеми нерозповсюдження ядерної зброї, із забезпечення європейської безпеки в ХХІ столітті, з підвищення ефективності міжнародних операцій з підтримки миру. Але основною проблемою російсько-канадських відносин є незаповненість їх у цілому задовільною політичною й договірно-правовою базою.

Враховуючи активність і авторитет Канади у міжнародних організаціях, можна відзначити перспективні сфери співробітництва України з цією державою. Україна і Канада можуть активно співпрацювати в межах міжнародних організацій. Передусім це стосується ОБСЄ та врегулювання міжнародних конфліктів, насамперед при проведенні операцій з підтримки миру. Україна, прагнучи до глибшої інтеграції зі світовою спільнотою, повинна частіше звертатися до Канади як посередника. Канадська дипломатія може виступати з'єднувальною ланкою між Україною і державами «великої

сімки», сприяти залагодженню українсько-російських суперечностей, зблизити Україну з країнами НАТО, скласти протекцію Україні в міжнародних фінансових установах [2, с. 76].

Отже, декларування та реалізація Канадською Федерацією базових принципів власного зовнішньополітичного світогляду у своїй зовнішньополітичній практиці призвели до формування позитивного (дружньо-миролюбного) іміджу цієї держави і всього суспільства в очах світової громадськості. Канадські політики і дипломати сформували певний ідеальний образ світової спільноти, який, на їхній погляд, найбільше відповідає канадським інтересам, і засобами дипломатії поширюється на решту світу. Роль Канади в міжнародних відносинах зводиться до бачення канадцами своєї держави в ролі “чесного гравця”, який прагматичними, але водночас гуманними методами сприяє розв’язанню світових проблем.

Література

1. Данилов С.Ю. Канадский вариант федерализма : опыт и перспективы / С.Ю. Данилов // Федерализм: теория и история развития (сравнительно-правовой анализ) / [под ред. М.Н. Марченко]. – М. : Наука, 2000. – 179 с.
2. Кононенко С. Зовнішньополітичний досвід Канади й Україна / С. Кононенко // Дослідження світової політики. – К. : ІСЕМВ НАН України, 1998. – С.74–85.
3. Мелкумов А.А. Канадский федерализм: теория и практика / А.А. Мелкумов. – М. : Экономика, 1998. – 158 с.
4. Спільна декларація про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Канадою від 27 січня 1992 року // Політика і час. – №2. –1992. – С. 69–71.
5. Шило В.Е. Канадский федерализм и международные отношения / Вячеслав Евгеньевич Шило ; [отв. ред. С.Ф. Молочков] ; АН СССР, Ин-т Соединенных Штатов Америки и Канады. – М. : Наука, 1985. – 192 с.

6. A Dialogue of Foreign Policy: Report to Canadians. Department of Foreign Affairs and International Trade. – Canada: McGraw-Hill Ryerson Limited, 2003.
7. Nossal K. The Politics of Canadian Foreign Policy / K. Nossal. – Ontario : Prentice-Hall Canada Inc., 1985. – 127 p.
8. Tucker M. Canadian Foreign Policy: Contemporary Issues and Themes / M. Tucker. – Canada : McGraw-Hill Ryerson Limited, 1980. – 227 p.
9. The distribution of powers between the federal and provincial governments / [edit. by G. Stevenson]. – [2-nd edn.]. – Ottawa : Univ. of Ottawa Press, 1995. – 241 p.
10. Stevenson G. Unfulfilled Union: Canadian federalism and national unity / G. Stevenson. – [2-nd edn.]. – Toronto : McGill-Queen's University Press, 2004. – 336 p.

The article highlights the features of forming and implementation of the foreign policy of the Canadian Federation. The influence of several internal and external factors on the formation of the principles of foreign policy in Canada is shown. The basic directions of the foreign policy of the Canadian Federation such as relationships with the United States, European and British destinations are determined.

Keywords: Canadian Federation, USA, Europe, foreign policy, relations.

В статтє освещаютя особенности формирования и реализации внешней политики Канадской Федерации. Исследовано влияние ряда внутренних и внешних факторов на формирование принципов внешней политики Канады. Определены основные направления внешнеполитического курса Канадской Федерации, а именно: отношения с Соединенными Штатами Америки, европейское и азиатское направления.

Ключевые слова: Канадская Федерация, Соединенные Штаты Америки, Европа, внешняя политика, отношения.